

2008. október elsején, 83. életévében elhunyt dr. György Lajos, becenevén Piros, a magyar környezetvédő mozgalom nagy öregje.

80 évesen mondta egy rádióbeszélgetésben, hogy nem bánja, ha el kell mennie. Ez alig több, mint két éve volt. Jó lenne így megöregedni, hogy az embernek semmit ne kelljen sajnálnia, amikor az élete végére ér.

Lajosban az volt a lenyűgöző, hogy mindenben és mindenkiben észrevette a jót, ha csak egy parányi volt is benne, mellé állt, terjesztette, támogatta, mindenkinek elmondta: Lásd te is, hogy milyen jó az, amit a másik gondol, tesz! Sokszor értetlenül néztünk rá, ugyan már, mi jót lehetne várni ettől vagy attól. Tette, népszerűsítette a jót, összekötötte azokat, akik valamit jól csináltak. Nem érdekelte, hogy sok más is gondolnak, tesznek, nem érdekelte, hogy utálják

egymást, arra figyelt, ami összekötötte, és nem arra, ami elválasztotta őket. Ezzel sokszor megbotránkozta barátait is.

Evek óta beszélt már a pénzhatalmi világrend összeomlásáról, és majdnem megérte a jóslat beteljesedését.

Lajos itt hagyta ezt a világot, mi meg itt maradtunk, és nem nagyon tudjuk, hogy mit tehetnénk, merre vezet kiút a mostani válságból. Talán nincs is kiút, együtt kell élnünk vele. Talán nem is lesz már más állapota ezután a földnek, csak a válság. A válság, amelyet mi okoztunk.

Pirosra emlékezünk *Tud itt valaki megoldást?* című tanulmányával, amely 2000-ben jelent meg *A természet romlása, a romlás természete – Magyarország c. tanulmánykötetben a Föld Napja Alapítvány kiadásában.*

Ezúton is köszönjük a kiadó engedélyét, és felhívjuk olvasóink figyelmét a Föld Napja Alapítványra, amely Piros munkásságát sokszor és sokféle módon támogatja:

Föld Napja Alapítvány, 1519 Budapest, Pf. 411. Tel.: 23/422 577 Internet: www.fna.hu

Demeczky Jenő

György Lajos

Tud itt valaki megoldást?

Gondoljuk végig: Mit is kell megoldanunk? Véget kell vetnünk az élővilág pusztításának, abba kell hagynunk a jövő nemzedékek létfeltételeinek megsemmisítését, a levegő, a vizek, a talaj visszafordíthatatlan elszennyezését. Meg kell állítanunk a családok és közösségek fölbomlását, a hagyományos értékek semmibe vételét. Ezek a bajok sokkal súlyosabbak, mint a legtöbb „jól tájékozott”, újságot olvasó, tévét néző ember gondolná.

Összeomlás fenyeget, melynek közvetlen okai igen sokféle lehetnek: gazdaságiak, környezetiak, etnikaiak-politikaiak, egészségügyiak.

Ha e jelenségek alapvető okait keressük, nehéz egyetlen dologra rámutatni. Az ok-okozati kapcsolatok összetettek, hálózatszerűek. Anélkül, hogy ebben elmélyednék, csak néhány pontot emelek ki. A dolgok eredete igen távoli, talán ott van, amikor tudatunk révén kiemelkedtünk az állatvilágból, uralkodni akartunk a természet fölött. Elvetettük az úgynevezett érett természeti rendszerek évmilliárdok alatt kialakult tulajdonságait, működési alapelveit: a természeti folyamatok tiszteletét, a takarékossgot, az együttműködést-együttélést, a belső szabályozást. Fölbontjuk az élő rendszerek önszabályozási folyamatait, és azokat nem valósítjuk meg a társadalomban.

Mit kell tennünk?

Ha tömören össze akarom foglalni teendőinket, akkor az amerikai társadalomtudóst, pszichológust, Theodore Roszakot kell idéznem: *Kisebbs, lassíts, ne központosíts, és légy a folyamatok résztvevője!*

Sokan kifogásolják ugyan a lassíts szót, ám nem arról van szó, hogy gyalog vagy szekéren kellene járnunk, vagy a gépkocsik megengedett legnagyobb sebességét 20-30 km/órára kellene korlátoznunk. Van azonban egy mérték, s a hatványozott növekedésnek e téren is határai vannak. Sem a helyváltoztatás, sem az adattovábbítás, sem a megismerés állandó gyorsulása nem tesz boldogabbá bennünket. Nem törődünk bele, hogy a világ megismerhetetlen, a világűrbe vágyódunk, holott magunkat, a Mindenségben betöltött szerepünket sem ismerjük. „Haladni”, „fejlődni” akarunk – de holva? Mintha elfogadnánk Marvin Minsky amerikai gondolkodó megállapítását: a számítógépek fog-

nak a helyünkbe lépni, s az ember csupán egy láncszem lesz az állatok és... a gép között.

Ha a „mit tegyünk?” kérdést felvetjük, gyakran kapjuk azt a választ, hogy ne törjük a fejünket. „Nem a te dolgod, vannak nálad okosabbak”, hallom egyesektől. Mások azt mondják: „A dolgok úgyis önmaguktól meg szoktak oldódni.” Igaz, válaszolom, mert a „megoldások”, az újfajta víz-özön, a pusztulás, az összeomlás, az atomtél után a jelenlegi életünkben, kultúránkban nem marad meg semmi, nem lesz többé túlnépesedés, nem lesznek szennyező iparágak – mert egyáltalán nem lesz ipar, az autópályákat visszahódítja a természet, a tarra vágott hegyoldalakat elfoglalják a fiatal erdőségek, új szennyezők hiányában lassan helyreáll az ózonpajzs és az újra természeti körülmények között élő megmaradt lények számára nem lesz gond semmiféle üveg-ház és túlmelegedés. Az ilyenféle önmagától való „megoldást” talán mégsem akarjuk.

Többen talán vészmadárnak neveznek. Ha az olvasó is közéjük tartozik, hadd kérdezzem meg: Mit gondol, merre van a megoldás, a kiút?

Van, aki szerint „Nincs új a Nap alatt”, vagy „A tudomány minden megoldást talál” – legyen az a műszaki, a gazdaságtudomány vagy a jogtudomány –, csupán jó eljárások, szabályozók, rendelkezések kellenek. Van, aki „ökodiktatúrát” javasol, valamiféle zöld parancsuralmi rendszert, amely kegyetlenül megtorolja az ökológiai bűntetteket, az emberek és a nemzetek számára elosztja az édesvizet, jegyre adja az energiát és az élelmet. Van, aki vallásos hite miatt beletörődik a dolgokba, csak saját üdvözülésével vagy megvilágosodásával törődik, Istenre bízva a dolgok megoldását. Igaz, velük szemben olyan hívő is akad, aki meg akarja óvni a teremtés művét, és bűnnek tartja a pusztítását, s ennek megfelelően él és cselekszik. Az a vélemény is gyakori, hogy a jelenleginél úgysem tudunk jobbat kitalálni.

Van, aki példát szeretne mutatni, elhagyja a várost, a fogyasztói társadalmat, egyszerűen él, esetleg közösséget szervez, bebizonyítja, hogy lehet más módon élni. (Erről később még szólok.)

Azt gondolom, jobb volna a társadalmat átalakítani, amíg nem késő, de számolnunk kell azzal is, hogy egy katasztrófa utáni helyzethez is segítséget kell ajánlanunk.

Igyekszem végiggondolni, milyen lehetőségeink, teendők vannak egyéni, családi, lakóhelyi (utca, ház, tömb), települési, nemzeti, bolygói szinten. Szólok a világméretű válság alapvető okairól, a teendőkről, a módszerekről, jó kezdeményezésekről, példákról, kísérletekről. Jövőképzésekről, amelyről olykor legyintve azt mondják: utópia! Holott az utópiák vezetnek bennünket.

Fokozatosan haladok a kisebb és egyszerűbb dolgoktól a nehezebbek felé. Előrebocsátom: aki tenni akar valamit, az nem elégedhet meg egy vagy néhány dologgal, állandóan lépnie kell. Fontos a fokozatosság: először észre vesszük, felismerjük a dolgokat, lassan valamiféle elhatározásra jutunk, másokkal is beszélünk róla, majd egyre több helyes dolgot cselekszünk, fokozatosan kialakul újfajta életmódunk, gondolkodásunk, tudatunk, ami azután másokra is hatással van. Egyszóval: előre kell haladnunk, nem szabad visszafordulnunk. Nézzük végig a sort az egyéntől a nagyobb egységeig: Mit tehetünk?

Tájékozódni, tájékoztatni, hatni

Megalakulásakor ez volt az ELTE Természetvédelmi Klub, 1983-ban meghirdetett hármas jelszava: Tájékozódni, tájékoztatni, hatni!

A tájékozódás azt jelenti, hogy nyitott szemmel járunk, észre vesszük a jelenségeket, keressük az összefüggéseket és az okokat. A tájékozódás nem könnyű. Van, amit érzékszerveimmel észlelek, azonban egy bizonyos mélységen túl már eszközökre és szakértelemre van szükségem: meg kell mérnem, mi van a levegőben, a vízben, az élelmiszerekben, ami káros, ami rosszat tesz nekünk. Azonban sem szakértelmem, sem eszközeim nincsenek, tehát meg kell keresnem az írott anyagokat – s itt kezdődnek a bajok. Azelőtt cenzúra működött, a Tájékoztatósi Hivatal szabta meg, hogy a békési ivóvizek arzéntartalmából mennyit szabad bevallani (ennek a mennyiségére nézve még több hónapos ütemtervet is meghatároztak!). Csernobil után csak annyit tudhattunk, hogy semmi veszély nincs. Aztán megszabadultunk ama Hivaltól és – úgymond – szabad lett a sajtó. Most nem tennék ki talán az állásából, aki megírná, hogy a Duna Kör alternatív Nobel-díjat kapott, de a tájékozódást más nehezíti: ember legyen a talpán, aki a különféle (gazdasági és politikai) érdekcsoportok érveit meghallgatva világosan látja a kérdéseket.

Mit tehet az egyén? Hallgassa meg az eltérő véleményeket, vegyen részt a vitákban, olvassa el a tudományos ismeretterjesztő közleményeket a színvonalas folyóiratokban. Olyan cikkeket keressen, amelyek nem pusztán tényeket, hanem ellenvéleményeket is közölnek (irodalmi hivatkozásokkal!). Ha teheti, keresse a külföldi szakirodalmat, búvárkodjék a világhálón vagy más adatállományokban.

Miért hangsúlyozom ezt annyira? Ha nem ismerjük az adott szakterületet s annak hiteles képviselőit, akkor könnyen becsaphat bennünket egy napi- vagy hetilapban olvasott, a tévében hallott nyilatkozat, beszélgetés egyes csodálatos eredményekről, eljárásokról, fölfedezésekről. Legyünk érdeklődők, de fogadjunk mindent kritikával, gondoljunk mindent végig. Ha az igazságot keressük, a tévtanokat gyakran úgy ismerjük fel, ha észre vesszük a dolgok mögött munkáló anyagi érdekeket. (A hirdetések igazságtartalmát fölösleges lenne vizsgálni.)

Mi tehetünk a saját életünkben? Először a *kicsinyítés* jegyében pár sorban a mindennapjainkról írok. Például igyekezzünk jól, lehetőleg nem sokat vásárolni! Ne cseréljük le a régit, amíg működik! Ne dobjuk ki, hanem javítsuk vagy javíttassuk meg! Ha vásárolunk, igyekezzünk tartósat venni, olyat, amit nem hirdetnek (hiszen a hirdetés

költségét is mi fizetjük a termék árában)! Lehetőleg hazai terméket vásároljunk – ezáltal növeljük a hazai munkaalkalmakat, csökkentjük az áruforgalmat, a szállításokat. Vásároljunk az östermelőknél, s ahol lehet, küszöböljük ki a közvetítő kereskedelmet! Törekedjünk a vegyszermentes, illetve genetikailag módosított élelmiszert nem tartalmazó termék vásárlására! Ne vásároljunk vissza nem váltható palackot, fémdobozos italt, válasszuk a kevésbé becsomagolt árut! Ne vegyünk úgynevezett „eldobható” árut! Ne használjunk energiapocsékoló gépet, ne étkezzünk a nemzetek feletti cégek gyorsvendéglőiben, akik táplálkozásukat „egyenruhába” akarják öltöztetni, étlapjuk unalmas, ételeik gyakran egészségtelenek. Mennyivel izletesebb, változatosabb a kisvendéglők kínálata! Márpedig a változatosság gyönyörködtet (a latin közmondás szerint is: *varietas delectat*). Csak azt a könyvet vegyük meg, amelyet biztosan még többször olvasni, használni fogunk, járjunk kölcsönkönyvtárba!

Ne törődjünk vele, ha eszközeinket (számítógépünket, programunkat, kocsinkat, porszívóinkat, konyhai edényeinket) a hirdetések korszerűtlenség nevezik! Ha jól használhatjuk ezeket – ne mondjunk le róluk! (*Lassíts: Minek az egyre gyorsabb kocsit, számítógépet?*)

Ne égezzük fölöslegesen a villanyt, a zuhanyozásnál fel fogott, a mosógépből kiömlő „szürke” vizet használjuk fel a WC öblítésére, felmosásra! Kétoldalas fénymásolatokat készítsünk, az egyoldalas papír másik oldalát használjuk másra! Ne égezzük el azt, amiből talaj lenne, ne járjunk kocsin, csak ha szállítunk, ha sokan vagyunk, ha olyan helyre megyünk, ahová nem juthatunk el tömegközlekedési eszközzel! Kapcsoljuk le a fűtést, ha melegebb van 20 foknál! Lehetőleg szereltesük fel a megfelelő mérőket, hogy csak a saját hő- és vízfogyasztásunkat mérjük, és csak azért fizessünk!

Ha építkezünk, törekedjünk a nagyobb függetlenségre (*ne központosíts*), házunk déli oldalán használjuk fel a nap melegét (üvegezett tornác), szereltesünk fel naphőgyűjtőt, aminek az ára néhány év alatt az árammegtakarítás révén megtérül! Gyűjtsük az esővizet a kert locsolására, ne használjunk mérgeket – csak növényi anyagokkal permetezzünk! A szerves hulladékot komposztáljuk, s ha vannak háziállataink, akkor a szerves anyagokkal és a trágyával fejlesszünk biogázt – amit főzésre, fűtésre, vízmelegítésre használhatunk! A napenergia fontosságáról csak annyit: N. Georgescu-Roegen számításai szerint két hét alatt a Föld felszíne annyi napenergiát nyel el, mint amennyi a bolygó teljes, összes ásványi energiataraléka! Mégis, mivel egyelőre túl olcsó az olaj, alig fejlesztik ezt az energia-rendszert, világszerte kevés ilyen beruházást ismerünk. Ha valaki a saját házában naphőgyűjtő vízmelegítőt akar felszerelni, kevés iparozhoz, vállalatához fordulhat. A szélenergia hasznosítása egyes országokban jól fejlődik: Dániát, az Egyesült Államokat (Kaliforniát) és Indiát kell megemlíteni. Az Európai Unió néhány országában a szél-erőművek összesen 5400 MW-t termelnek, az Egyesült Államokban 1700 MW-t, Indiában – a dánok közreműködése révén – 1000 MW-t.

Táplálkozásunk során kerüljük a szélsőségeket, gyógyszer helyett, ha lehet, részesítsük előnyben a természetes anyagokat, gyógynövényeket! Törekedjünk egészséges életmódra, az egészséghez nem jognak van, az saját magunk, családjunk és az egész Mindenség iránti kötelességünk – írja egy helyen a neves lengyel ökolofilozófus, Henryk Skolimowski.

Mindezt adjuk át családjainknak, gyerekeinknek, rokonságunknak, szomszédainknak! Példával, (jó) szóval, tanáccsal és főleg – bizonyító erejű számokkal.

ELŐFIZETÉS!

Tisztelettel kérjük olvasóinkat, hogy legkésőbb 2009. február 28-ig újítsák meg előfizetésüket. Az egyes számok ára 225,- Ft, tehát az éves előfizetés 1350,- Ft, illetve annak, aki postán kéri, a postaköltséggel együtt 2000,- Ft.

Többletfizetéseket és adományokat ezután is szívesen elfogadunk.

Kérjük, hogy az utalvány címzésében Kovács László és az „Érted vagyok” nevét egyaránt tüntessék föl.

Ökofalu-mozgalom, közösségek

A családban tanúsított magatartásunk olykor példa mások számára is, a kísérletek közösségi szintre emelkednek. Az idők során nagyon sok társadalommal fordult elő, hogy egyesek kivonultak belőle: remeték, szerzetesi közösségek. A jelenkori társadalmakban is létrejönnek – többféle szinten – másként élni akaró csoportok. Vannak, akik közösen gondozzák gyerekeiket, és közös étkezést szerveznek. Vannak szigorú szabályok szerint élő, kommunisztikus vallási közösségek (Hutteriták, Amish, Bárka). Szigorúságban a kettő között helyezkednek el az ökofalvak. Mindhárom szint megtalálható Magyarországon. A Galga partján, Pesttől nem is olyan messze, ott a Galgafarm, amely nem tudta létrehozni a sokak által álmódott „ökofalut”, de sok ebbe az irányba mutató kezdeményezésük van. Ilyen a népfőiskolájuk, amely környezeti nevelési, hulladékkezelési, mezőgazdasági és sokféle más tárgyakkal foglalkozik. A községben sok a „zöld” közösségi megmozdulás (kirakodóvásár, ajándékkészítés, Baba-mama klub, Beszélgető Kör, kiállítás a Föld napja alkalmával). Ez laza, másfajta út, de egyesek számára könnyebben követhető.

Talán egy következő fokozat a visnyeszéplaki és gyűrűfői ökofalu, valamint a vallási alapon szerveződő Bokorliget. Maguk az ökofalvak is eltérőek, mást és más módon termelnek, mások az anyagi forrásaik – olykor főleg szellemi munka, máskor a mezőgazdaság. Abban hasonlítanak egymásra, hogy törekednek az önellátásra, függetlenségre (víznyerés, szennyvíztisztítás, energiaforrások), de a hálózati áramtól természetesen nem tudnak teljesen függetlenné válni. Határozottan törekednek egymás tájékoztatására, hálózat kialakítására, van egy rendszeresen megjelenő tájékoztató kiadványuk, és időnként tapasztalatcserét is rendeznek.

A közösségek általában nem vallási alapon szerveződnek. Olykor fölmerül a kérdés, hogy eszmei (spirituális) töltés nélkül mennyire működőképesek ezek, nem kell-e valamiféle lelki összetartó erő – az egység, a saját másságuk tudata. Egyes helyeken kezdenek újfajta „hagyományok” kialakulni. Felelevenítik a hónapok régi neveit (például Bőjtelő hava, Szent György hava), a házasságkötéseket saját „szertartásaik” szerint ünneplik, a tavaszi és őszi napéjegyenlőség idején együtt hangolódnak rá a természet ritmusára.

Számomra igen rokonszenves egy teljesen alulról építkező, laza kapcsolatrendszer, amely egyik megyeszékhelyünk kertés negyedében alakult ki. Két rokon házaspár összesen 7 gyerekkel él együtt, egy házban. Az építkezés során az életter kialakításában minél több együttes, közös használatú térre, az együttlét lehetőségére törekedtek. Közös az udvar, közösen főznek, étkeznek, vigyáznak a gyerekekre, művelik a kertet, amelyben sok gyümölcs és zöldség terem. Önellátásra törekszenek, kútból locsolnak, felfogják az esővizet. Tyúkokat tartanak. Életvitelük a szomszédságban példa értékű lett. Az utcában többen termelnek különféle terményeket, virágozik a cserekereskedelem, a lakókkal és barátaikkal közterületen fásítottak. Közös munkákat szerveznek, együttműködnek egy iskolával, gondoznak az utca végén egy kis természetvédelmi területet, és városi szinten részt vesznek egy nagyobb zöld szervezet tevékenységében.

Mindezek a kísérletek bizonyos értelemben a fejezet végén említett „harmadik út” csiráinak vagy óvodáinak tekinthetőek.

Mit tehet a társadalom, a politikai vezetés, az államhatalom?

Nézzük meg, mit tehet a természetpusztítás megállításaért a társadalom, a politikai vezetés, az államhatalom. Elsősorban őszintén, elhallgatás és mellébeszélés nélkül fel kell világosítani az állampolgárokat a környezeti kockázatokról – ezzel igen nagy mértékben segítheti a

tudatosodást. (Tömegével sorolhatnám fel az ellenkező előjelű, rossz példákat, az elhallgatás eseteit...)

A *kicsinyíts és ne központosíts* jegyében segítenie kell a társadalom alapegységeit, hogy a természettel barátságban éljenek: a hatalom gazdasági módszerekkel, szabályozókkal támogassa a kisvállalkozásokat, a takarékoságot, a szelíd energia felhasználását, a biogazdálkodást, az ökológiailag fejlett építkezéseket, a csatornázást, a szennyvíztisztítást, és a fentebb ismertetett ökofalvakat, közösségeket! Kemény adóztatással szorítsa vissza a környezetet károsító, hulladéktermelő eljárásokat, a káros termékek forgalmazását, az átmenő közúti teherszállítást! Új adóknak bevezetésével gátolja az egészségre és a környezetre káros termékek reklámozását, bírságolja meg a hazug hirdetések! Gazdasági eszközökkel adjon nagyobb előnyt a tömegközlekedésnek az egyéni gépjárművekkel szemben!

A lakossági hulladék csökkentése érdekében a vegyes szemét elszállítási díja legyen sokszorosa a különválogatott szemétének! Természetesen ennek csak akkor van értelme, ha a többféle szemét végül is nem kerül azonos helyre, ugyanis erre is van sajnos példa. Egy szegedi fiatalember arról számolt be, hogy nem fizet szemétdíjat, kertés házukban amit csak lehet, komposztálják, azt a keves vegyes hulladékot, ami mégiscsak keletkezik, a kerékpárjára kötözött műanyag zsákban negyedévenként elviszi a hulladékudvarba. Ott ingyen átveszik a szétválogatott hulladékokat. Azonban többször is elképesztette, hogy jött a kukásautó, és egymás után ürítették bele a válogatott (üveg, papír, fém stb.) hulladékokat. Megjegyzése is érdekes: „Csak kifelé kell úgy tűnnie, mintha válogató hulladékgyűjtés valósulna meg, hogy az államtól kihúzhassák a támogatást.”

Mindezek szorosan kapcsolódnak a jogi eszköztárhoz. Nemcsak pénzbüntetésekké lehet jobb belátásra bírni a káros és törvénytelen tevékenységet folytató polgárokat és vállalatokat, hanem tiltalmakkal is (például hol szabad és nem szabad cigarettát, italt vagy egyebet árusítani). Sajnos a büntetések túl enyhék, és ismétlődés esetén sem élnek egy-egy káros termék forgalmazásának végleges betiltásával, egy üzem átmeneti vagy végleges bezárásával, a vezetői jogosítvány időszakos bevonásával, az állampolgári jogok korlátozásával. Nyilvánvaló, hogy jogrendszerünkben is vannak komoly hibák, ha bírósági döntés ellenére is tovább épülhetett a budaörsi Auchan bevásárlóközpont. Az önkormányzatok más esetekben sem veszik figyelembe a lakossági tiltakozásokat. Budapesten, a Széna téren felépítettek egy hatalmas bevásárlóközpontot, most egy soktermes mozi is készülnek mellé építeni. Ezzel sokszoros hibát követnek el: egy szélcsatorna lezárásával még jobban rontják a Margit-körút egyébként is nagyon rossz levegőjét, megsemmisítenek egy forradalmi emlékművet, és elvesznek egy kis ligetet, gyermekjátzóteret. Ezen az immár gondozatlan és koszos helyen tüntetés tüntetést követ, de hiába. Fontos, hogy felépüljön egy színvonalatlan filmeket játszó mozi, hadd kapcsolódjék össze tudóink és lelkünk mérgezése! Sok hasonló természetpusztító, enge-

dély nélküli építkezésről is tudunk. Ez a terület hadszíntér, amelyen a pénz és a jog ütközik meg egymással!

A Hulladék Munkaszövetség, és saját nevében dr. Kalas György jogász végzettségű környezetvédő több esetben fordult a Versenyhivatalhoz a tisztességtelen, hazug hirdetések megbírságolása, betiltása érdekében. Több esetben sikeresen: például a Versenyhivatal, majd fellebbezés után a Fővárosi Bíróság kimondta, hogy a WES Rt. által forgalmazott „IQ bio-energiával” sem nem bio, sem nem energiával – és az agy teljesítőképességéhez sincs köze. Nem helytálló a „módosított tej” elnevezés, ráadásul engedély nélkül forgalmazták. (Mellesleg a terméket a Xénia Láz Egyesület segítségével hirdették az iskolákban. Ezt az üzletet támogatta egy tévében játszott sokrészű filmsorozat, az Ürgammák. Nem csak az üzlet hatolt be az iskolákba, hanem a politika is – a Xénia Láz Egyesület a Magyar Úttörő Szövetséggel együtt az MSZP oldalán részt vett az 1998. évi választási küzdelemben.)

Más alkalommal a Versenyhivatal olyan határozatot hozott, hogy a Dunai Cementművek a Levegő Munkacsoport lapjában, a Lélegzetben több alkalommal közölt hirdetése, amely szerint a gyár kéményei 1991 óta nem szennyezik a környezetet, alkalmas a fogyasztók megtévesztésére, ezért kis pénzbírságot szabott ki a cementgyárra.

Nem kevés műszaki eszközzel és lehetőséggel is rendelkezünk. Ilyenek a lég-, víz- és talajszennyező kibocsátást csökkentő eljárások (vegyi üzemek, égetők, járművek), megfelelő műtrágya-használat, szerves trágya-felhasználási módszerek, hatékonyabb szennyvíztisztító eljárások, hőszigetelési módszerek, áramtakarékos készülékek, a szelíd energiákat hasznosító berendezések és eljárások. Ezen a téren egyre színvonalasabb szakemberképzés folyik a felsőoktatásban, újabban már az ELTE Szociológiai Intézetének humán ökológiai szakirányán belül is külön tanfolyam foglalkozik a műszaki-gyakorlati kérdésekkel.

Elvileg léteznek politikai eszközök – bár a hatalom ritkán él ezekkel. Az 1990 utáni első szabad parlament Környezetvédelmi Bizottságának elnöke, néhai Rott Nándor többször elmondta a környezetvédelmi mozgalom találkozóin: „Ki kell menetek az utcára, küzdenetek kell! Segítséget kell kapnunk tőletek, mert mi, a bizottság egyedül nem győzzük!” Valóban nem győzték, előfordult, hogy a költségvetéssel kapcsolatban a Környezetvédelmi Bizottság egyhangúlag hozott módosító javaslatait az országgyűlés egésze rendre elutasította – ekkor mondta Rott Nándor: „Fáj nekem, hogy képviselőtársaimból ennyire hiányzik a környezet sorsa és a jövő iránti érzékenység”.

Az államhatalom, a politikai pártok kevésbé törekednek a megoldásra. 1990-ben, a választások előtt több pártnak volt jó környezeti programja (amelyek aztán nem valósultak meg), vagy lelkes környezetvédelmi csoportja (amelyek egy jótányival sem tudták befolyásolni saját pártjuk politikáját). Politikai síkon legfeljebb egyes önkormányzatokban dolgozó zöld gondolkodású képviselők, környezetvédelmi bizottsági elnökök tudtak elérni eredményt.

Hadszínteret említettem. A politika természetes módon az. Nemcsak nagy, országos vagy világméretű kérdésekben. Nem akarok itt nemzetközi katonai szerződésekről, fegyvervásárlásokról, földeladásról írni. Inkább egy kicsiny kérdést említek. Az 1994–1998 közötti időszakban a képviselők elé került egy törvényjavaslat a hirdetésekről. A dohánygyárosoknak nem tetszett annak szigorúsága. Meggyőzték a képviselők egy csoportját, hogy nyújtsanak be enyhítő javaslatokat. Kormánypárti és ellenzéki képviselők közös javaslatait fogadta el az akkori országgyűlés – lehet hirdetni, ajándékot osztogatni gyakorlatilag korlátozás nélkül. A „hadszíntéren” a vállalatok és az egészséges körülményekért küzdő felek kerülnek szembe egymással.

A képviseleti demokrácia sokkal jobb, mint a parancsuralom. Azonban ennél is jobb az úgynevezett *részvételi demokrácia*, amelyben a választók nem csak 4-5 évenként szavaznak, hanem folyamatosan részt vesznek a döntési folyamatokban. („*Legyél részese a folyamatoknak...*”)

Tudat, gondolkodásmód, nevelés

Mi hozhat megoldást? Elsősorban tudatunknak, gondolkodásmódunknak, magatartásunknak kell megváltoznia. Lényeges szerepük van az iskoláknak. Ha a környezeti nevelést szívügyüknek tekintő tanítók, tanárok tudnak hatni a gyerekekre, előfordulhat, hogy nemcsak a gyerekek magatartása változik meg. A gyerekek otthon a megszokott „No, mi újság az iskolában?” kérdésre nem egyedül osztályzataikról beszélnek, hanem elmondják, hogy mit tettek az iskola, a közeli tavacska, park, erdő élővilágáért, beszámolnak arról, hogy milyen sok rosszat tesznek a felnőttek... A gyerekek képesek hatni a szüleikre! Ha ki-ki legalább a saját környékével törődik, az már fontos része a kicsinyítésnek és a folyamatokban való részvételnek.

Mindez nem elég. Rá kell ébrednünk arra, hogy – mint Theodore Roszak írja – a természetől örökölt, bennünk létező, magunkkal hozott *ökológiai tudattalant* elnyomja bennünk a társadalom, a piac által irányított iskola, sőt elnyomják gyakran a szülők is, hogy a gyerek a társadalomnak minél „alkalmasabb”, illeszkedőbb fogaskereke legyen. Ez az ökológiai tudattalan valaha megnyilvánulhatott, például a törzsi népek szokásaiban, ott volt a törzsi vallásokban, ott van a vallások gyökereiben, s ebből ma is segítséget kaphatunk.

Visszatérve az iskolákhoz: sajnos azok is hadszínterek. Egyre gyakrabban nyomulnak be a vállalatok, hogy termékeiket hirdessék, és megalapozzák a következő évtizedek cukros víz és műtej-fogyasztását. A nevelők ellenállnak, de nem könnyű – amikor a „piackutatók” rábeszélnek és jutalmat adnak.

Mit tehetünk? Az apró dolgok után el kell jutnunk a fontosabb, lényegesebb kérdésekhez. Nem szabad, hogy pótcselekvések felé tereljenek minket. A gyerekek erdei szemégyűjtése, az állatvédelem vagy a parlagfü-irtás önmagában dicséretes, de az már baj, ha valaki azt hiszi, hogy ezzel eleget tett feladatainak. Úgyanakkor ezek a dolgok a gyerekekben-felnőttekben egyaránt a hiábavalóság érzését keltik. (Nem akarom bántani az állatvédőket, de nekünk nem főleg a körülöttünk élő néhány kedvenc emlős fajt és a kísérleti állatokat kell védenünk, hanem sokkal inkább az *élőhelyeket*.)

Cselekedeteinkkel önmagunkat és társadalmunkat is neveljük. Kérdés, hogy cselekedeteinkről mennyire vesznek tudomást a közönyösök?

Az említett jelszó második része: *tájékoztatni*. Igen fontos, hogy miként. Pontosan, tudományos hitelességgel kell szólnunk, adatszerűen, érvekkel érveket szembeállítva. Gyakran jó szándékú emberek szóban vagy írásban pontatlan dolgokat állítanak, amivel lejáratják magukat és a zöld eszmerendszert. Néha nagy hibákat is elkövetnek.

Ebben a tájékoztatási folyamatban hallatlanul fontos a *mozgalom* szerepe. A zöld csoportoknak – külön és együtt – arra kell törekedniük, hogy tájékozódjanak, tájékoztatásnak és hassanak. Előadásokon, újságokban, kiadványokban, rádióban, tévében, utcai szereplésekkel, bírósági eljárásokkal, beadványokkal, javaslatokkal, a parlamenti képviselők tájékoztatásával, az iskolákban, a hitoktatásban, az élet minden területén. Szükség van közvetlen fellépésekre. Olyanokra, mint amikor a Lánchídról lógattak le hatalmas betűket („Gátat a gátak”), a hidrogénbomba atyjának az előadását zavarták meg a Gólyavárbán, a Vörösmarty téren eljátszották Csernobil eseménytörténetét, tüntettek a külföldi követségek előtt a NATO ellen. Ezeket a sajtó nem akarta elhallgatni, mert hírértékű volt, és sok embert elgondolkoztathattak.

A zöld mozgalom igen sok dologgal foglalkozik. Ki ez, ki azzal. Mindnyájuknak megvan a saját, szakértelmétől, kedvétől függő legfontosabb területe, de nem szabad azt várni, hogy mindenkinek az legyen a legfontosabb, el kell ismerni mások munkájának a jelentőségét is. Saját szakterületükön túl mindannyiuknak törekedniük kell a teljességre.

(A tanulmány második részét következő számunkban közöljük.)